

LA CREU DEL PORT DE SÓLLER

Informe de Memoria de Mallorca

Associació per a la
Recuperació de la
Memòria Històrica
de Mallorca

Preàmbul

Aquest informe l'ha fet l'associació Memòria de Mallorca a partir dels textos de Josep Delgado Muñoz i Marçal Isern Ramis. El seu objectiu és aconseguir mentalitzar els polítics, entitats i institucions de Sóller per aconseguir l'eliminació d'un vestigi esfereïdor del cop d'estat feixista i la posterior repressió

Informe

Els anomenats *Jinetes de Alcalá* eren part d'un grup d'oficials de Cavalleria del quarter de Cavalleria d'Alcalá de Henares, detinguts i processats per ser membres d'un complot contra el govern legítim Republicà. Empresonats inicialment a la presó militar de Guadalajara, foren processats en consell de guerra i condemnats. A finals del mes de juny de 1935, el dia 27, arribaren a Mallorca, en qualitat de detinguts, els 29 oficials (coneguts com a "*Jinetes de Alcalá*") i els traslladaren a la presó militar del Fort de Sant Carles. Es tractava de Luis Jover Bedia, Jesús Jiménez Momediano, Clemente Enríquez de Salamanca, José García Landeira, **Francisco Lizasoain Muguiro**, Benito Rodríguez Frutos, Vicente Menéndez Zapico, Francisco Pérez Rojo, Joaquín Crespí de Valldaura, Julio Redondo Sepúlveda, Francisco Gómez Jordana, Enrique Bagues Pozurama, Fernando Morales de Castilla, Vicente Torres Socazau, Ángel Pagés López-Guerrero, Ángel Sánchez del Águila, Mariano Peñas Gallego, Santiago Grassa Martínez, Fernando Pulido Groncer, Rosendo Villaverde Groncer, Manuel Ordovás González, Fernando Uriarte Galainema, Manuel Rubio Moscoso, Carlos Camps Burón, Manuel Isasa Navarro, Manuel Lizasoain Muguiro, Juan Carlier Goynechea, Antonio Alós Herrero i Rafael Mendizábal Amézaga.

En aquesta presó coincidiren amb els Falangistes del Marqués de Zayas, empresonats per les seves activitats subversives i terroristes. Tot i la seva situació, els Feixistes i els oficials d'Alcalá, seguien conspirant amb els membres de la "*junta divisionaria*", formada per la Falange, la Comunió Tradicionalista, el Requeté, pels membres de *Renovación Española* (monàrquics) i els d'*Acción Popular* i les seves joventuts (J.A.P).

La conspiració cívica militar, per enderrocar el govern legítim de la República, fou una realitat entre els dies 17 i 19 de juliol de 1936. Aquell 19 de juliol, els membres de la Falange Española, alliberaren a tots els presos de la fortalesa de Sant Carles, entre ells els vint-i-nou oficials de Cavalleria. Immediatament, aquets oficials es van posar a les ordres de l'autoritat militar, encapçalada pel Gral. Manuel Goded. Els oficials rebels, participaren activament en l'ocupació de la Casa del Poble (que fou requisada per convertir-se en el quarter general de la Falange), l'Ajuntament, a més d'ensinistrar els milicians de la Falange en el maneig dels fusells "mauser". També comandaren l'escamot que ocupà la seu del Govern Civil, pistola en mà, fent presoner al Governador Civil, Antonio Espina. En formaven part els *jinetes* Francisco Javier

Lizasoain Muguero i Vicente Menéndez Zapico, juntament amb el capità Bartolomé Ramonell.¹

Un dia després, el 20 de juliol, una vintena d'oficials de Cavalleria, es van unir a les forces militars que partiren de ciutat per ocupar la base d'hidroavions del Port de Pollença. Després d'uns breus intents de resistència, finalment la Base fou ocupada per les forces militar rebels. Un altra cop l'actuació dels oficials d'Alcalá ajudà a sotmetre la legalitat Republicana.

SÓLLER

A Sóller, segons els militars rebels, qui era responsable de publicar i executar el ban de guerra era el Cap militar d'aquesta població. Enfront d'aquesta greu situació, és de suposar que li sorgiren molts dubtes del que calia fer. Tal vegada esperà que passessin les hores, amb el desig de veure que les coses tornessin a la legalitat, però els fets s'imposaren i es succeïren amb rapidesa i en contra dels homes i de l'esperança d'una nova vida. Com una taca d'oli, s'estenien les notícies, la incertesa, la por arribava dins les cases i així el dia 19 el José Muñoz Enrile, caporal carrabiner, contava a la seva dona, les noves sobre un alçament militar, i per tranquil·litzar-la li digué que no passés ànsia, que en un parell de dies la situació quedaria en no res².

En molt poques hores, la vida de moltes persones quedà marcada per a sempre en el trajecte que va anar des de Sóller a l'estació de Muleta, al port. Els militars illencs, i la justícia que els va donar suport, deixaren constància, com a notaris, de múltiples fets recollits a les causes judicials que, a milers³ obriren contra homes i dones sospitosos de no simpatitzar amb el "Movimiento Salvador de España". Així doncs, és perfectament possible recuperar el relat dels fets d'aquelles hores determinants gràcies a les causes judicials 16/36 i 16/36 bis a les quals cal afegir la narració que, dels fets, va redactar Josep Muñoz Delgado, net del caporal Muñoz Enrile, i publicades a les IV es Jornades d'Estudis Locals de Sóller⁴.

El 19 de juliol

El matí del dia 19, poc després que el general Goded proclamàs l'estat de guerra a les Balears i agafàs un avió per volar a Barcelona i comandar la sublevació militar en aquella ciutat, el capità de carrabiners del destacament de Sóller, Joan Ripoll Oliver, va rebre un telegrama de la Comandància de carrabiners de Palma, signat pel Tinent Coronel de la Comandància que li

¹ MASSOT i MUNTANER, Josep.- *Aportacions a la història de la guerra civil a Mallorca*, pàg. 42, nota 108.- "Lizasoain havia detingut el governador civil de les Balears, Antonio Espina, el 19 de juliol de 1936, acompanyat dels seus companys el tinent Vicente Menéndez Zapico i el capità Bartolomé Ramonell".

² Records d'Oliva Muñoz, filla de José Muñoz Enrile.

³ Per justificar aquesta afirmació és suficient tenir en compte que, a mitjan octubre de 1936, ja havien obert 1.023 causes contra persones, civils o militars, sospitosos de recolzar la República.

⁴ DELGADO MUÑOZ, Josep.- *Relat dels fets ocorreguts als carrabiners del Port de Sóller, els dies 19 i 20 de juliol de 1936. La història d'una repressió que perdura*.

ordenava: *“No cumplimente más ordenes que las que reciba de esta Comandancia o del Comandante Militar de esta islas”*.

Quasi a la mateixa hora, el caporal de la Guàrdia Civil de Sóller, Antoni Vidal Reus, va rebre del seu capità una cridada telefònica, mitjançant la qual li ordenava, que el tinent de la Guàrdia Civil, Joan Sureda Portell, declarés l'estat de guerra i que enviés una parella de guàrdies civils a l'estació de ràdio de Muleta. Començava la cerimònia de la confusió. Un capità ordenava a un pobre caporal que comunicés al seu superior immediat una resolució tan important i transcendental per a un poble com era una declaració de guerra...

Una hora i mitja més tard, el tinent de la Guàrdia Civil, arribà a la caserna de la guàrdia civil de Sóller, amb la intenció d'anar a veure el capità de carrabiners per declarar l'estat de guerra (cal fer veure, una vegada més, que en un tema vital com aquest, el tinent va estar una hora i mitja sense fer res), i quan era a punt de partir, va rebre l'ordre de concentrar-se a Palma, per la qual cosa va ordenar al caporal que anés a veure al capità de carrabiners, Joan Ripoll Oliver, perquè ell fes la declaració de l'estat de guerra. El despropòsit continuava.

Aquell mateix matí, el caporal de la guàrdia civil, es presentà al capità de carrabiners, i li va comunicar les ordres que havia rebut, en relació amb la declaració del bàndol de guerra i de la necessitat d'enviar una parella de vigilància a l'estació de ràdio. El capità, ja assabentat, va telefonar al sergent de carrabiners i li ordenà que enviés una parella del Port a l'estació de ràdio i, tenint en compte la tranquil·litat que regnava a Sóller, deixà per a un moment més oportú fer la declaració de l'estat de guerra i així li ho va comunicar al caporal. L'estat de guerra encara no s'havia declarat a Sóller. La població, inquieta, no se n'havia assabentat, però, oficialment.

*“... el procesado D. Juan Ripoll Oliver Capitán de la 2ª Compañía de Carabineros con destino en Sóller tuvo noticias por el Cabo de la Guardia Civil Comandante del puesto de que se había declarado el Estado de Guerra el día 19 de julio [...] sin recibir noticia alguna acerca de la importante resolución de sus Jefes naturales ⁵, no adoptando él ninguna resolución dada la tranquilidad que reinaba en Sóller, si bien ordenó a dicho Cabo que estuviera en el cuartel con sus fuerzas pues si les necesitaba les avisaría”.*⁶

El 20 de juliol

El matí del dia 20 de juliol, el capità Ripoll Oliver va informar el Governador Civil i el Governador Militar colpista que el bàndol de guerra no s'havia proclamant a Sóller, ja que no havia rebut ordre directa ni impresa, per la qual cosa li ordenaren que ho fes amb el bàndol publicat al *“Correo de Mallorca”*. A les 11 va parlar per telèfon amb el seu comandant, el senyor

⁵ Cal recordar que els seus caps li havien ordenat que no acceptés cap ordre que no vengués directament d'ells o del Comandant militar de les illes.

⁶ Fragment de la sentència de la causa 16 /36. Arxiu memoria de Mallorca. <http://www.toteslescauses.cat>

Quintero, que li va ordenar que concentrés les forces a Sóller. Moments després, tornà rebre el caporal de la guàrdia civil que li lliurà el comunicat que havia rebut del Governador Civil en el qual li ordenava *“que declarado el estado de guerra hiciera propuesta urgente el nombre de un vecino de Soller y otro de Fornalutx, con el objeto de ponerlos al cargo de la Junta Gestora”*, per la qual cosa ordenà al caporal que anés a Fornalutx per fer gestions relatives al nomenament de nous batles, i li va comunicar que, el capvespre, declararia l'estat de guerra a Sóller. A continuació, i per preparar la declaració, va ordenar al seu alferes el tancament de la Casa del poble i que concentrés les tropes a Sóller.

Durant aquell matí entre els carrabiners es respirava una flaire densa i intranquil·la, i la por s'estenia, perquè ningú no sabia quina era la situació i, des dels seus comandaments no arribaven ordres precises ni aclaridores. El sergent, Manuel Braulio Fernández, assabentat en part de la situació i neguitós, va rebre la informació d'un xofer conegut seu sobre els esvalots ocorreguts pels carrers de Palma i li va contar que s'havien produït enfrontaments entre l'exèrcit i la falange, a conseqüència dels quals varen resultar ferit un capità i mort un falangista.⁷

El sergent, que veia la situació greu i confusa, i sense rebre cap ordre, se'n va anar cap a Sóller a veure l'alferes de carrabiners, el seu cap de secció que li va dir: *“Enterese usted de éste telegrama que terminan de transmitirme el capitán de la compañía, que nos dice lo siguiente, ‘Coopere a conservar el orden público con la guardia civil y falange’”*.

Aquest telegrama, però, no va fer més que crear-li nous dubtes. L'alferes, igualment confós i indecís, va ser incapaç de donar-li una explicació aclaridora i, per això, pensaren en anar a parlar amb el capità pensant que ell els podria dir, amb claredat, què significava el telegrama que li acabava de llegir i podria aportar-los alguna informació més respecte d'ela situació que, aleshores, ja els resultava molt preocupant. Com ja s'ha vist, el capità Ripoll estava ocupat cercant les persones que havien de dirigir la Comissió gestora de l'Ajuntament i no el trobaren així que, com que ja s'havia fet migdia, l'alferes va ordenar al sergent que tornàs al Port de Sóller i agrupàs totes les forces.

Mentrestant, a Palma, les coses funcionaven amb major rapidesa, i intencionalitat, que a Sóller. Massot i Muntaner afirma que *“El 20 de juliol encara no havia estat proclamat l'estat de guerra a Sóller, on la població estava*

⁷ MEMÒRIA CIVIL.- *La mort de Joan Barberà*. Núm. 10, Balears, 9 de març de 1986. Entrevista a Josep Massot i Muntaner.- És corrent dir a Mallorca que el tiroteig es produí per intervenció d'elements d'esquerra des de finestres de les cases. Aquest fou l'únic incident que es produí el 19 de juliol i van morir dues persones, en Joan Barberà, falangista, i el capità Josep Puch. L'un al carrer Colon i l'altre a la plaça de Cort.

Segons els testimonis que he pogut consultar, entre els quals s'hi contenen molts de falangistes que participaren en els fets, en Joan Barberà morí a causa d'un tiroteig fortuit que s'establí entre falangistes i militars per desconcert. Vull dir a més, que aquesta és l'única explicació possible: un lamentable incident. Per amagar-ho es féu córrer la primera versió. Sembla que serví d'excusa per iniciar la repressió i immediatament es començà a parlar del "primer màrtir" del *Movimiento Salvador*. La mort de l'altre germà els va fer incloure dins la mitificació de Falange, que és una estratègia molt habitual en temps de guerra és guerra psicològica. Sempre l'han feta els que pretenen guanyar.

*inquieta i on havia estat destruïda una creu de terme del segle XVI al Coll de Sóller. A primera hora del matí, quatre oficials d'Alcalà, acompanyats del capità d'Infanteria Miguel Zayas, reberen l'ordre oral de reconèixer-hi i ocupar-hi l'estació radiotelegràfica de Muleta, que segons rumors comunicava amb Barcelona.*⁸

Ens trobem, per tant, amb una població en la qual encara no s'havia proclamat el Ban de guerra i un capità de carrabiners que seguia fent cas de l'ordre inicial, i no revocada, en la qual li indicaven que només havia de fer cas a les ordres que li venguessin directament des de la seva comandància o del comandament militar de Balears. Així i tot, podem comprovar que, des de primeres hores del matí, quatre oficials d'Alcalá entre els quals hi havia el tinent Francisco Javier Lizasoain Muguero, acompanyats per altres militars, ja havien rebut l'ordre d'ocupar l'estació de ràdio del Port de Sóller, *“por sospechase que la Estación radio-telegrafica de Muleta funcionara en perjuicio del Movimiento Nacional⁹, dispuso la Comandancia militar de Baleares que unos Oficiales del Ejército la ocuparan y reconocieran”*¹⁰. A primeres hores de l'horabaixa, aquest escamot, amb dos vehicles, passaren per Sóller i, detall important, ni s'hi aturaren ni consideraren necessari avisar el capità dels carrabiners Ripoll Oliver que, recordem-ho, seguia fidel al telegrama que havia rebut el dia 19 que li deixava molt clar quines eren les úniques ordres que havia d'obeir: *“... a tal efecto en las primeras horas de la tarde del día 20 unos cuantos Oficiales¹¹ salieron en dos coches para la ciudad de Soller en la que no se detuvieron ni se presentaron al Capitán D.Juan Ripoll, Comandante militar de la misma, para llegar cuanto antes a dicho lugar por si podian sorprender infraganti a los radio telegrafistas”*.¹²

Abans d'arribar a Sóller, el capità colpista Zayas, cap de l'operació, va decidir no aturar-se a Sóller i declarà *“que una vez en Soller propuso a sus compañeros ir directamente a la radio con objeto de sorprender al telegrafista o telegrafistas que estaban transmitiendo dichas noticias, el motivo para no detenerse en Soller, fue que temía llamar la atención y que dichos individuos de la radio fuesen avisados por cualquier persona del citado pueblo”*.¹³

Devers les quatre de l'horabaixa, el capità Ripoll, aliè a les actuacions dels militars colpistes, va rebre una informació del cap del Requetès de Sóller, Joan Bartomeu i Darder, en la qual li manifestava *“que vio a un sujeto conocido por el “Vermeý” de Soller, con dos forasteros, personas que son de ideas avanzadas, y que se dirigían camino del faro y estación de Muleta”*. Com que

⁸ MASSOT i MUNTANER, Josep.- *El desembarcament de Bayo a Mallorca*, pàg. 38 i 39.

⁹ El mateix Massot i Muntaner cita Miquel Duran a la seva obra *1936 en Mallorca*, I, 67 en què afirma que *“El sergent d'Enginyers Gaspar Oliver Crespi va declarar, a la causa 16 de 1936 (Muleta), que “únicamente captó un trozo del contenido de un radiograma transmitido por la estación de Muleta (Sóller) y dirigido a todos los buques del Mediterráneo anunciándoles que no entrarán en el Puerto de Palma porque era faccioso”*.

¹⁰ Fragment de la sentència de la causa 16 /36. Arxiu memoria de Mallorca. <http://www.toteslescauses.cat>

¹¹ Els oficials que no s'aturaren a Sóller ni informaren la màxima autoritat militar del poble eren Francisco Javier Lizasoain Muguero, Vicente Menéndez Zapico, Manuel Isasa, Manuel Lizasoain Muguero, Manuel Rubio, el capità Manuel Zayas i Bartomeu Ramonell.

¹² Fragment de la sentència de la causa 16 /36. Arxiu memoria de Mallorca. <http://www.toteslescauses.cat>

¹³ Causa 16/36. Arxiu memoria de Mallorca. <http://www.toteslescauses.cat>

també s'havia d'encarregar de nomenar el cap de la Junta gestora de l'Ajuntament i la persona designada era al Port, va decidir collir el tramvia per traslladar-se fins aquella població (aquest simple fet ens serveix per donar una idea exacta de la preocupació que sentia el capità els carrabiners i de la tranquil·litat que imperava a tot el municipi).

Mentre el Capità iniciava el seu viatge amb el tramvia, el grup dels militars rebels va arribar al Port de Sóller i agafaren el camí del far a l'arribada a la "Pedrera" que, ben aviat, es va fer intransitable pels cotxes. Els deixaren a càrrec de dos militars rebels, per així cobrir la possible retirada. La resta va pujar a peu cap a l'estació i, pel camí, es varen topar amb un grup de paisans; els varen demanar qui eren i què feien. Un d'ells s'identificà com el fill del cap de telègrafs de l'estació de ràdio i els digué que els seus acompanyants eren uns amics i que anaven a l'estació per saber si hi havia notícies del seu pare que estava a València. Els va advertir que *"había subido a la radio un destacado extremista del pueblo, y que estuviéramos alerta no fuéramos a caer en una emboscada"* i, a la vista de la informació, els oficials varen decidir que els acompanyessin. El fill del "jefe propietario" de l'estació, més tard digué al capità rebel Julio Redondo que no entenia la desconfiança que tenien amb ell, ja que era feixista, però com que no duia el carnet no ho podia acreditar.

El grup rebel va arribar a l'estació de ràdio. Varen detenir els dos telegrafistes, Eugenio Losada Fiol i Julian Conesa López, i els interrogaren allà mateix. El capità rebel Zayas va començar a inspeccionar el local i les transmissions fetes. Dintre del seu deliri, agafaren la documentació que pensaven que comprometia els telegrafistes i interpretaren que uns telegrams dirigits a particulars en realitat podien ser telegrams xifrats. Cercaren per tot les suposades claus per a desxifrar-los, sense cap resultat ja que no existien.

Una vegada confiscada l'estació de ràdio, i recollida la documentació que creien important, varen decidir avisar la guàrdia de civil de Sóller, perquè enviés una parella que la vigilàs. En adonar-se que el telèfon no funcionava decidiren que el Tinent rebel Francisco Lizasoain baixés cap als cotxes, per anar a cercar una parella de la guàrdia civil. Pistola en mà, agafa el camí cap al Port de Sóller.

"... llegados a un recodo del camino abandonaron los coches, los que quedaron custodiados por el Teniente de Caballería Don Manuel Isassa y Cabo de Infantería conductos Adriano Amorós, emprendiendo los demás la subida a la Estación de radio la que ocuparon y procedieron a revisar los telegramas recibidos y demás documentación, poniéndola en condiciones de evitar su funcionamiento y para que no quedara abandonada fué el Teniente de Caballería Don Francisco Javier Lizasoain a buscar una pareja de la Guardia civil"¹⁴

L'horabaixa, el sergent Manuel Braulio Fernández, esperant noves ordres, es trobava amb José Muñoz Enrile, caporal, i dos carrabiners més, jugant a cartes al "Bar Mi bar" quan va rebre l'avís d'un altre carrabiner que el

¹⁴ Fragment de la sentència de la causa 16 /36. Arxiu memoria de Mallorca. <http://www.toteslescauses.cat>

capità el demanava al telèfon. Partí cap a la duana, i el capità li va ordenar que enviés urgentment una parella de carrabiners a l'estació de ràdio i *“que nadie se aproxime a ella”*, ja que havia rebut notícies *“que iban a asaltarlas unos comunistas”*. Li va ordenar també que, amb la resta de la força, s'agrupés a Sóller. coincideix tot amb el mateix moment que el capità agafa el tramvia per traslladar-se al Port i localitzar la persona proposada per ser el batle de la Comissió gestora.

Just quan el sergent començava a organitzar als carrabiners segons les ordres rebudes el carrabiner Pedro López el va informar que acabava d'arribar de l'estació de ràdio i que s'havia topat amb un grup de militar i civils que pujaven amb cotxes cap en aquell indret i, ala vegada, va rebre un telegrama del cap de la Comandància de Carrabiners de Palma que deia: *“no cumplimente mas ordenes que las que reciba de esta Comandancia, del Capitán de su compañía, Jefe de Sección o el Comandante Militar de esta Islas. Coopere a conservar el orden público con la guardia civil y falange, adictos al movimiento Salvador de España; sin necesidad de recibir órdenes de esta Jefatura ni de la comandancia Militar, cuando la urgencia del caso lo requiera y por si hay alguno que se signifique en contra tanto de hechos como con palabras, se retire seguidamente las armas y municiones ¡y mandarlo detenido a esta Comandancia. De esta orden se servirá dar lectura seguidamente a todos sus subordinados”*, ordre que complí el caporal, afegint que segons les ordenances militar, “els militars queden rellevats de complir les ordres en contra dels poders constituïts que no s'havien de fer”. És important el telegrama perquè obligava els carrabiners a no fer cas d'altres ordres que no venguessin dels seus immediats superiors o des de la comandància militar de les Illes. Així ho i alguns ho pagaren amb la seva vida.

Amb totes les ordres rebudes i sense més notícies, ni ordres, que el permetés identificar el grup que pujava, i amb la possibilitat que fossin “comunistas,” el sergent va agrupar les forces, va ordenar al caporal José Muñoz Enrile que, amb un grup de carrabiners, agafàs una barca i anàs a l'estació de ràdio per evitar que el grup que pujava s'apoderàs de l'estació.

El sergent i la resta de carrabiners varen partir per la carretera vorera de la mar cap a Sóller. Només arribar al lloc que es diu la Torre, es va adonar que la situació es podia complicar i va decidir anar cap l'estació de ràdio. En aquell mateix moment, el capità anava en tramvia cap el Port i no es varen veure. Quan arribava a la Pedrera, va sentir uns trets i, al poc es varen trobar amb el caporal de la duana i partiren cap a l'estació de ràdio.

Mentre el sergent tornava enrere cap a l'estació, el caporal i el seu grup varen requisar una barca i, acompanyats del patró i d'uns paisans, partiren cap a l'altra riba de la badia i pujaren per les roques fins a arribar al camí, que varen agafar amb direcció al Far. En passar per la Pedrera, el caporal i carrabiners varen trobar dos cotxes guardats per dues persones armades amb pistoles, un d'ells amb uniforme de tinent, Manuel Isasa, i l'altre amb vestit de treball, Adrià Amorós.

Els carrabiners, en veure la situació, s'hi varen acostar, amb sigil i atents, i els donaren l'ordre de *"alto"* ordre que els rebels varen obeir en veure's sorpresos sense que oferissin cap resistència. Encara que, quan feia poca estona, l'oficial rebel, imprudentment, va intentar agafar la seva pistola, acte que va ser observat pels carrabiners que li varen advertir que la deixés caure a terra i els varen interrogar.

El tinent Isasa li digué al caporal de carrabiners: *"Que era una confusión y que ellos venían con ordenes de la Comandancia Militar"*. El caporal li contestà. *"Aquí no hay confusión que valga"*¹⁵. El tinent colpista va voler ordenar que anessin a veure el capità de carrabiners i els carrabiners, coneixedors del telegrama abans transcrit, manifestaren que ells no rebien cap ordre que no fos del seu caporal. També, segons la declaració de Manuel Isasa, se sentiren veus que deien *"cuanto antes terminemos con estos canallas mucho mejor"*.

El caporal continuà amb la seva tasca. Va fer desarmar els rebels i va ordenar a dos carrabiners que se'ls enduguessin cap al quarter del Port, on es trobarien amb el capità Ripoll. El caporal i la resta del seu grup emprengueren la marxa cap a l'estació de ràdio i sentiren uns trets que els obligaren a prendre posicions i a disparar cap al lloc d'on provenien. Una vegada que la situació quedà controlada varen veure que el sergent pujava i sortiren al seu encontre, per informar-lo dels fets.

El sergent agrupà les forces i en formació de guerrilla dona l'ordre d'avançar cap l'estació.

Mentrestant, el capità Joan Ripoll, sense cap notícia del que passava a Muleta, va arribar a la caserna de carrabiners del Port i hi trobà, detinguts i custodiats pels carrabiners, el tinent Isasa i el caporal Amorós. Els carrabiners, José Soto Jiménez i Pedro López, li varen explicar els fets de la detenció; a continuació, els va interrogar. El suposat oficial rebel li va mostrar el carnet del *"Centro automovilístico"* i una cèdula personal d'estudiant, i no el carnet o bé la cartera militar de l'exèrcit com pertocava, documentació que no va considerar suficient i, per això, va telefonar a la Comandància Militar, en què li varen confirmar que eren militars i tots junts se'n varen anar cap a Sóller, on el caporal de la guàrdia civil i l'alferes de carrabiners l'esperaven després d'acomplir la seva ordre de clausurar la Casa del Poble.

Just quan el sergent i els carrabiners havien començat el camí cap a l'estació, va arribar el carrabiner José Gil Romera que els va comentar que s'havia perdut i que en companyia d'una paisà conegut com "Pepe", Josep Martí Ripoll, que havia trobat pel camí anaven de cap a l'estació de ràdio quan, dins un revolt, toparen amb un tinent que no es va identificar (abans hem indicat que, una vegada presa l'estació de ràdio, Francisco Javier Lizasoain, armat, tornava cap a l'indret on havien deixat els cotxes) i, com que observaren que duia una pistola a la mà, li va ordenar que s'aturés amb la paraula *"Alto"* al qual cosa l'oficial va contestar amenaçadorament que *"Las manos arriba te las*

¹⁵ Declaració de Manuel Isasa a la causa 16/36. Arxiu memoria de Mallorca. <http://www.toteslescauses.cat>

voy a dar yo a ti” disparant-li amb la pistola i investint-lo per agafar-li el fusell. Lluitaren cos a cos i, durant la baralla, se sentiren varis trets més fins que va haver-hi un dispar del fusell que va ferir mortalment Lizasoain. Així i tot, el tinent continuà lluitant per agafar el fusell del carrabines i li propinà varis cops amb l’arma al carrabiner. El paisà, mentrestant, els intentava separar.¹⁶

El sergent va continuar ràpidament la marxa i, pocs metres més amunt, varen trobar el cos del tinent estès al mig del camí. Va ordenar a un parell de carrabiners que quedassin custodiant el cos i va continuar fins que va arribar a l’estació de ràdio. Darrera la paret de la tanca va veure el cap d’un oficial que els vigilava. El sergent li va donar l’ordre “alto” però l’oficial es va amagar i, poc després, sentí com li cridaven per convidar-lo a entrar dins la ràdio, la qual cosa va considerar que no era prudent fer. Així les coses, el capità colpista Manuel Rubio, armat, va demanar al sergent que deixés la seva arma, a la qual cosa aquest s’hi va negar. Després de parlar durant una estona, ambdós homes acordaren deixar les armes respectives. Durant el diàleg, el capità Rubio, a preguntes del carrabiner, va respondre que havien anat fins allà per prendre la ràdio. Quan li varen demanar l’ordre escrita, els va comunicar que ell només tenia ordres verbals. Manuel Braulio, que tenia ben present el telegrama que li havien llegit poc abans, li va respondre que no podien donar-la per bona qí que, amés, fins i tot posava en dubte que ells fossin militars. El capità colpista Rubio, aleshores, va sortir desarmat i li mostrà la seva identificació militar.

Un dels oficials colpistes li va demanar si sabia com estava el seu germà, referint-se a l’oficial mort, i el sergent no va respondre perquè va considerar que era millor no fer cap comentari per no empitjorar la situació. Després, va resoldre que tots baixessin al Port de Sóller amb la finalitat de poder telefonar al capità de carrabiners. Per prudència, va prendre la mesura de desarmar els oficials rebels per tal d’evitar enfrontaments quan es trobessin amb el cos de l’oficial mort i, desarmats, els oficials varen baixar cap al Port de Sóller.

El sergent Braulio Hernández declararia després a la causa oberta contra ells que li havia cridat l’atenció que no haguessin posat en coneixement de cap de les autoritats militars que hi havia a Sóller l’objecte de la seva missió ni tan sols els haguessin avisat de la seva presència.¹⁷ Arribaren a la platja i varen comunicar la situació al capità Ripoll. Va comparèixer l’alferes dels carrabiners que es va fer càrrec dels oficials i tots pujaren cap a Sóller. Assabentat de la situació, el capità va telefonar a Palma i, des de la Comandància, li explicaren les ordres que els oficials detinguts duïen i els ratificaren en la seva condició de militars. En arribar a Sóller, el capità els va

¹⁶ MASSOT i MUNTANER, Josep.- *El desembarcament de Bayo a Mallorca*, pàg. 38 i 39.- “S’hi produí un tiroteig amb alguns carrabiners, ajudats per civils armats, a conseqüència del qual trobà la mort el tinent Francisco Javier Lizasoain Muguero”

¹⁷ Causa 16/36. declaració del sergent Manuel Braulio Hernández.-“*que le llamo la atención, que habiendo un capitán del cuerpo del declarante y un alférez, en Soller y fuerzas de la guardia civil, y de carabineros por donde habían pasado, no hicieran presente a nadie el objeto que traían*”. Arxiu memoria de Mallorca. <http://www.toteslescauses.cat>

alliberar i els tornà les armes. Poc després, a les set i mitja del capvespre, el capità Ripoll va poder llegir el ban de guerra i destituir el batle democràticament elegit: *“reunió previamente al Alcalde Señor Serra para destituirlo, formó un piquete en la plaza, y leyó el bando de la declaración del estado de guerra, destituyó al Alcalde y los concejales en cumplimiento del bando, y encargando al secretario el mantenimientos de los trámites corrientes hasta el nombramiento de la comisión gestora”*.

Els carrabiners continuaren amb la seva vida habitual per Sóller, sense sospitar que, a partir del dia següent, el negre futur ocuparia la totalitat de les seves vides.

El dia 21 de juliol, al matí, el caporal José Muñoz Enrile anava amb el carrabiner José Gil Romera cap a la platja del Port a fer-hi el servei de vigilància. Pel camí, el caporal li va explicar un pla de fugida amb una barca que ja estava preparada amb queviures i tripulada per un tal *“Gili”* i en *“Pere Moreno”*, en la qual s'embarcarien ells dos, el corneta Joaquín García Peláez, que baixaria de l'estació de Muleta, i un parell de companys més. Es varen preparar i es vestiren amb roba de paisà, amb tanta mala sort que el comandant de carrabiners es va presentar per fer una inspecció de les tropes i, a tota pressa, es varen tornar a vestir amb l'uniforme de carrabiners per no aixecar sospites.

Passada una estona, es complicà encara més la situació per la presència de tropes que arribaven de Palma. Per això varen decidir que José Gil partiria amb la barca i que la resta hi aniria després. La barca va partir i el deixaren en un lloc que es deia el *“Single”*. Al dia següent, la barca tornà i se l'endugueren cap a Cala Tuent, on l'enviaren amb una carta d'en *“Serrallé”* per portar-la al pagès de la finca de Can Palou perquè li donés sostre i queviures, però aquest no ho va voler fer.

El dia 28, adonant-se que la fugida era impossible, José Gil va tornar a ca seva a veure la seva família i entregar-se.

Els fets es desencadenaren i el detingueren a ell, al capità Joan Ripoll i al caporal José Muñoz Enrile i els entregaren a la justícia militar. a l'oficial el traslladaren a una presó i al caporal i al carrabiner a una altra diferent.

Ja no en sortiren vius.

El judici i la sentència

En la ciudad de Palma de Mallorca y siendo las nueve y media del día quince de diciembre de mil novecientos treinta y siete, se reunió en la Escuela de Artes y Oficios el Consejo de Guerra de Oficiales Generales para ver y fallar la causa nº 16 del pasado año seguida contra el Capitán de Carabineros D. JUAN RIPOLL OLIVER, Teniente de carabineros don Zacarías Gimeno Briones, Sargento de carabineros D. MANUEL BRAULIO HERNÁNDEZ, Cabo

de carabineros JOSÉ MUÑOZ ENRILE¹⁸, cuatro carabineros y dos paisanos radiotelegrafistas; oído en audiencia pública el apuntamiento, los informes orales del Fiscal y los Defensores, habiéndose practicado prueba y hallándose aquellos a disposición de la Sala y

RESULTANDO que el Consejo declara probado que el día 19 de julio de 1936 se declaró el Estado de Guerra en estas Islas y al siguiente día por sospecharse que la Estación radio-telegráfica de Muleta funcionara en perjuicio del Movimiento Nacional, dispuso la Comandancia Militar de Baleares que unos oficiales del Ejército la ocuparan y reconocieran y a tal efecto en las primeras horas de la tarde del día 20 unos cuantos Oficiales salieron en dos coches para la ciudad de Soller en la que **no se detuvieron ni se presentaron al capitán D. Juan Ripoll, Comandante Militar de la misma**, para llegar cuanto antes a dicho lugar por si podían sorprender infraganti a los radio-telegrafistas y llegados a un recodo del camino abandonaron los coches, los que quedaron custodiados por el Teniente de Caballería D. Manuel Isassa y Cabo de Infantería conductor Adriano Amorós, emprendiendo los demás la subida a la Estación de radio la que ocuparon y procedieron a revisar los telegramas recibidos y demás documentación, poniéndola en condiciones de evitar su funcionamiento y para que no quedara abandonada fué el Teniente de Caballería D. Francisco Javier Lizasoain a buscar una pareja de la Guardia Civil y al percibir un disparo se aceleraron las gestiones para abandonar el edificio, junto con los radio telegrafistas y documentación, percatándose los oficiales, al salir de la misma, que se hallaban rodeados por completo de carabineros al mando del Sargento D. Manuel Braulio, siendo objeto de toda clase de vejámenes, insultos y actos de indisciplina¹⁹ y conducidos en calidad de detenidos a la playa del puerto y de allí al Ayuntamiento de Soller.

RESULTANDO que el Consejo declara probado que el procesado D. Juan Ripoll Oliver Capitan de la 2ª Compañía de Carabineros con destino en Soller tuvo noticias por el Cabo de la Guardia Civil Comandante del puesto de que se había declarado el Estado de Guerra el día 19 de junio del pasado año, **sin recibir noticia alguna de la importante resolución de sus Jefes naturales, no adoptando él ninguna resolución dada la tranquilidad que reinaba en Soller**, si bien ordenó a dicho cabo que estuviera en el Cuartel con sus fuerzas pues si les necesitaba les avisaría y al siguiente día al presentarse de nuevo el Cabo con un oficio del Sr. Gobernador Civil de la provincia a él dirigido para que se le propusiera el nombre de dos vecinos de Soller y de Fornalutx para designar los Alcaldes y considerando que tal gestión le correspondía por su carácter de Comandante Militar procedió a iniciar gestiones para tal fin sin que procediera tampoco en la mañana de dicho a proclamar oficialmente en Soller el Estado de Guerra, tomando la resolución de hacerlo por la tarde para lo cual ordenó al repetido Cabo fuera a su domicilio para de allí ir juntos a cumplir tal cometido. En la tarde del citado día 20 se dirigió al Puerto en busca de la persona propuesta para Alcalde de Soller y al llegar al mismo y percibir tiroteo se trasladó al cuartelillo de carabineros sito en dicho puerto, encontrando en aquel al Teniente de Caballería Sr. Isassa y Cabo Amorós que allí habían sido conducidos detenidos por el Cabo de Carabineros

¹⁸ S'ha de fer notar que a l'encapçalament de la sentència apareixien clarament diferenciats, amb els noms escrits amb lletres majúscules, els tres homes que serien executats.

¹⁹ Cal tenir ben present que els actes d'indisciplina els estaven cometent els militars que s'havien sublevat, és a dir, els qui ocuparen l'estació de ràdio, i no els carrabiners.

procesado José Muñoz Enrilez y a pesar de ir dicho Oficial de uniforme no le reconoció como tal ni tampoco después de acreditada su personalidad, desatendiendo la denuncia que le hizo de la insubordinación del referido Cabo de carabineros y fuerzas a sus órdenes así como la sugerencia de que fuera enseguida a la Estación de Radio Muleta porque aquel preveía un choque violento entre los carabineros y sus compañeros, ordenando el Capitán que hasta que él se trasladara al Ayuntamiento de Soller [...] procedió a dar conocimiento oficial de la declaración del Estado de Guerra leyendo el Bando correspondiente de un recorte de un periódico que lo contenía por no haber recibido un ejemplar oficial de tal disposición. Seguidamente ordenó al alférez de carabineros Sr. Gimeno fuera al puerto de Soller a recoger y conducir al Ayuntamiento a los demás oficiales y una vez en él después de comunicar con la Comandancia Militar de Baleares los puso en libertad, disculpándose de los incidentes acaecidos. El Capitán Ripoll en cumplimiento de la orden recibida de la Comandancia de Carabineros concentró en Soller el día 20 de julio las fuerzas a su mando, cuya concentración disolvió sobre las doce horas y acordó nuevamente en las primeras de la tarde, no habiendo procedido a la inmediata detención del autor de la muerte del Teniente Sr. Lizasoain, pues tuvo noticia del hecho en el mismo día en que se realizó prestando aquel servicio normal has tal día en que fue detenido.

RESULTANDO que el Consejo declara probado que el procesado alférez de carabineros D. ZACARIAS GIMENO BRIONES al llegar al puerto de Soller para recoger a los Oficiales detenidos por los carabineros se dió cuenta de que los mismo se hallaban acorralados por los carabineros al mando del Sargento D. Manuel Braulio, no tomando tampoco providencia alguna con el autor de la muerte del Oficial referido siéndole arrebatada en su presencia por dicho Sargento y el Capitán de Infantería Sr. Zayas la documentación que aquel llevaba de la Estación de Radio y al advertirle dicho Capitán al procesado que la consideraba de suma importancia para descubrir las actividades sospechosas de aquella, inquirió el Alférez quien la tenía y al entregársela el radio-telegrafista, que la había recibido del Sargento, este se la quitó, devolviéndola al repetido radio-telegrafista, permitiendo con su actitud el que no haya podido llegarse a conocer cual fuera en definitiva la que se recogió en dicha estación y alcance de su contenido.

RESULTANDO que el Consejo declara probado que sobre las cuatro de la tarde del día 20 de julio el Capitán de Carabineros Sr. Ripoll ordenó al Sargento D. Manuel Braulio, que se hallaba en el puerto, mandara una pareja a la radio Muleta para su custodia y que él con el resto de la fuerza se concentrara en el Ayuntamiento de Soller, órdenes que aquel desobedeció y al divisar dos coches que con Oficiales del ejército subían por el camino que conduce a la misma, dispuso por propia y personal iniciativa y animado de aviesas intenciones²⁰ que la fuerza a sus órdenes se distribuyera en dos grupos para detener a aquellos y a tal efecto ordenó al Cabo José Muñoz Enriquez²¹ que con unos números embarcara con dirección al repetido lugar y él por tierra se dirigió al mismo sitio, ascendiendo todos a la Estación bajo su mando. Una vez en ella y dados a conocer los Oficiales, dicho procesado manifestó al Capitán de Caballería D. Manuel Rubio de forma insolente y agresiva que no le bastaba el carnet militar para considerarlo como tal

²⁰ Judici de valor del tribunal. En justicia, mai no es pot fer.

²¹ S'equivoquen contínuament amb els seus llinatges. Era José Muñoz Enrile.

diciéndole que no se fiaba de ellos y que no podían intervenir la radio por pertenecer la misma al gobierno constituido a cuyas órdenes él estaba y al que no había más que obedecer por lo que tenía que detenerles y desarmarles viéndose obligados los Oficiales a entregar sus pistolas ante la actitud de aquel y alguno carabineros a sus órdenes, agregando el Sargento que a él le sobraban carabineros para matarlos a todos, siendo conducidos los Oficiales, telegrafistas y paisanos, que en aquel lugar se hallaban, al puerto de forma afrentosa los primeros, contrastando esta actitud con la observada con los demás individuos a los que dejaron en libertad; no permitiendo el repetido Sargento que el hermano del muerto abrazara su cadáver. (Este hecho fue objeto ya de otra causa y ejecutado su autor en virtud de sentencia firme).

RESULTANDO que el Consejo declara probado que el procesado Cabo de Carabineros José Muñoz Enrilez al embarcar con unos números les dijo a estos que había que ir a por los Oficiales como fuese y al encontrar detenidos los coches con el Teniente de Caballería D. Manuel Isassa y Cabo de Infantería D. Adrián Amorós les ordenó levantar los brazos y a su fuerza que los cacheara, haciéndolos colocar de espaldas a una pared, previo desarme, interrogando en forma agresiva al Oficial sobre el motivo de su viaje y al contestarle aquel que por orden del Comandante Militar de Baleares iban a incautarse de la Estación de radio, **le replicó el procesado que no había confusión, que lo único que debía hacerse era obedecer a Madrid y a nadie más y que no había más Comandante Militar que el Gobierno constituido**, procediendo a la detención del Sr. Isassa y Amorós que por su orden fueron conducidos al cuartelillo del Puerto, mientras que él y sus carabineros continuó la subida a la radio. Este procesado se puso de acuerdo con el carabinero que mató al Teniente Sr. Lizasoán para huir en una embarcación, no consiguiendo por haber desistido quienes debían proporcionarle los medios.

RESULTANDO que el Consejo declara probado que el procesado carabinero Manuel Rodríguez García se destacó del grupo que por orden del Cabo Muñoz Enrilez encañonaba al Teniente Isassa y Cabo Amorós obligándoles también a tener las manos en alto y retroceder hacia una pared bajo la amenaza de abrirles la cabeza de un tiro, repitiendo con insistencia que había que terminar con ellos de una vez, y llegado a la Estación fue el que impulsó a los demás carabineros e incitó al Sargento D. Manuel Braulio para que se agrediese a los Oficiales, dando voces desaforadas al mismo tiempo que les decía que eran esclavos del capital y que lo que querían era que volvieran los curas, llamándoles fanáticos y críos, a la par que los tuteaba de forma chulesca.

RESULTANDO que el Consejo declara probado que el corneta de carabineros Joaquín García Pelaez al ser cacheados el tal repetidos Teniente y Cabo, requirió al carabinero que los cacheaba que se apartara de ellos con objeto de matarlos, siendo este procesado de los que iban en vanguardia al bajar detenidos a los Oficiales, habiendo intervenido también en los proyectos de fuga de que quedan hechos mención.

RESULTANDO que examinadas las alegaciones formuladas por el Minsiterio Fiscal y Defensores así como los elementos probatorios testificales y documentales aportados a esta causa para poder discernir la responsabilidad que alcanzara a los procesados carabineros Hermenegildo Estrens Lucas y Gines Morenilla Morales y radiotelegrafistas procesados D. Eugenio Losada

Fiol y D. Julian Conesa Lopez, respecto de los dos primeros por los hechos que le fueron imputados por la acusacion en cuanto a su intervencion en los actos criminosos contra los Oficiales del Ejercito en la Estación de Radio y en cuanto a los segundos por su actuacion en la misma por sospecharse se hubiera mantenido desde ella comunicacion con buques de guerra y mercantes en perjuicio del Movimiento Nacional e interferido voluntaria y maliciosamente las emisoras oficiales, aparece que sometidos unos y otros a un estudio sereno y ponderado, ya mirados aisladamente y en su conjunto, como contrastados entre si, se toma el convencimiento de que carecen de consistencia justificativa bastante y suficiente para llevar al ánimo de la Sala la convicción firme y resuelta se hubieren cometido, por parte de dichos procesados, , hechos delictivos acreedores de sancion penal. De los informes unidos a la causa aparece que el procesado carabinero Hermenegildo Estrens Lucas es persona de buena conducta y antecedentes y no consta sea elemento desafecto al Movimiento Nacional; del Sr. Losada figura estaba afiliado a Izquierda Republicana y fué Gestor del Ayuntamiento de Soller demostrando con sus gestión que su ideologia no era de caracter extremista y es de buena conducta pública y privada, y en cuanto al Sr. Conesa aparece igualmente se persona de buena conducta pública y privada, afiliado al partido de la C.E.D.A. y que asistia a los actos religiosos.²²

RESULTANDO que al folio 569 se une un oficio de la Comandancia de carabineros en el que se hace constar que el procesado Alferes D. Zacarias Gimeno Briones ha pasado a situacion de retirado por haber cumplido la edad reglamentaria el 1 de octubre último.

RESULTANDO en la hoja de servicios del Capitan de Carabineros D. Juan Ripoll y del Alferes D. Zacarias Gimeno Briones consta que el dia 24 de agosto del pasado año al frente de su Compañia y Seccion respectivamente marcharon al frente de operaciones de guerra en esta Isla en el cual permanecieron en lucha con el enemigo hasta el dia 4 de septiembre siguiente en que aquel reembarcó, prestando a entera satisfaccion los cometidos que se les confiaron.

CONSIDERANDO que si se recogieran separadamente la serie de hechos declarados probados en los resultandos cuarto, quinto, sexto y septimo merecerian distintas censuras penales por tener cada uno de ellos [...] definicion en distintos articulos de la Ley militar Adjetiva, a juicio del Consejo deben ser apreciados todos ellos conjuntamente atendiendo no solo a la intencion que animaba a sus autores y a fin que perseguidos sino muy especialmente a la relacion que tienen con los fines del Movimiento Nacional Salvador de España, contra el cual se pronunciaron aquellos de forma explicita e inequívocamente desafecta y a todas luces contraria, por lo que se estiman como constitutivos de un delito consumado de adhesión a la rebelión comprendido y sancionado en el párrafo [...] del artículo 238 del Código de Justicia Militar²³ del que se aprecia autoria responsable por ejecucion directa

²² Ells mateixos desmunten, per tant, la teoria conspirativa que els havia servit per atacar les instal·lacions de la ràdio i provocar els aldarulls que acabarien amb la mort de varies persones. Els radiotelegrafistes que, segons ells, enviaven correus a la generalitat i/o a vaixells de guerra i mercants posant en perill l'èxit del "Movimiento" eren, segons les seves informacions, i segons les resolucions de la sentència, persones properes al moviment i afiliades a la CEDA i que anaven a missa, circumstàncies, aquestes dues darreres, absolutament esculpatòries.

²³ El "Código de Justicia Militar" que citen, establecia que: "Son reos del delito de rebelión militar los que se alcen en armas contra la constitución del Estado, contra el Rey, contra los Cuerpos Colegisladores o el

libre y voluntaria a los procesados Sargento D. MANUEL BRAULIO FERNANDEZ, Cabo de carabineros JOSE MUÑOZ ENRILEZ y carabineros MANUEL RODRIGUEZ GARCIA y JOAQUIN GARCIA PELAEZ: teniendo en cuenta la Sala a efectos de señalar la extensión de la pena que la misma debe ser impuesta en su grado máximo a los dos primeros por concurrir cerca de los mismos como circunstancia de agravación de su responsabilidad la enorme trascendencia que tuvieron los hechos que realizaron, el muy grave producido al servicio y ser los de más graduación militar de los dos grupos en que se dividió la fuerza para conseguir el fin que perseguían.

CONSIDERANDO que el conjunto de hechos declarados probados comprendidos en el resultando segundo son constitutivos de un delito consumado de negligencia comprendido y sancionado en el párrafo 2º del artº 277 del Código de Justicia Militar del que se estima autor responsable al Capitán de Carabineros D. JUAN RIPOLL OLIVER si bien en la actitud pasiva adoptada en los primeros momentos por dicho Oficial, como en el hecho de haber retrasado unas horas la publicación del Bando pudieran observarse indicios de un auxilio a la rebelión²⁴, es criterio del Consejo no aceptar esta calificación por no abonarla los antecedentes del procesado ni la existencia, a juicio de aquel, de intención maliciosa alguna ni de desafecto al Movimiento Nacional, por haber cumplido este procesado el mismo día de autos disposiciones que evidencian su acatamiento así como tantas órdenes recibiere con posterioridad al mismo y su posterior comprometimiento y su actuación personal y eficaz observada después en el frente de batalla de Manacor; debiendo serle impuesta la pena en el grado máximo de acuerdo con la petición del fiscal.

CONSIDERANDO que los hechos declarados probados en el resultando tercero son constitutivos también de un delito consumado de negligencia comprendido y sancionado en el párrafo 2º del artículo 277 del Código de Justicia Militar, del que se apreció autor responsable al procesado Alférez de Carabineros D. ZACARIAS GIMENO BRIONES, por la conducta observada demostrativa de que no impuso debidamente su autoridad, y contribuyendo con su actitud a que la documentación incautada no fuera conocida en su momento oportuno por la autoridad competente.

CONSIDERANDO que al no existir a juicio del Consejo prueba bastante para estimar a los procesados carabineros Hermenegildo ESTRENS LUCAS y GINES MORENILLA MORALES y radio telegrafistas D. EUGENIO LOSADA FIOL y D. JULIAN CONESA LOPEZ, autores de delito alguno no merecerle los indicios de supuestas actividades criminosas solidez inicial bastante ni tener aquellos tampoco la fuerza persuasiva necesaria para determinar firmemente al juzgador, le obliga a éste a adoptar la decisión más favorable a los procesados en virtud del principio jurídico "In dubio pro reo" universalmente aceptado en materia de apreciación de prueba, por lo que procede acordar su libre absolución.

Gobierno legítimo". Per tant, els rebels no eren els carrabiners, sinó tots aquells que s'alçaren en armes contar el govern de la República i, entre tots aquests, el grup de Jinetes de Alcalá, que estaven empresonats precisament per aquest delictes, i els oficials que els acompanyaren a ocupar la ràdio de Muleta.

²⁴ El capità Ripoll seria emprat com exemple del que podia passar a tots aquells que dubtaren a l'hora de sumar-se al cop d'estat.

VISTOS los artículos citados , el 172, 173, 185, 186, 191,193, del Código de Justicia Militar, el 33, 44, y 47 del Código penal común y demás pertinentes y de aplicación, el Decreto-Ley de 10 de Enero del corriente año y disposiciones de general aplicación, y siendo ponente el Teniente Auditor de primera Don Antonio de la Rosa y Mayol.

FALLAMOS que debemos condenar y condenamos a la pena de MUERTE al Sargento y Cabo de Carabineros respectivamente D. Manuel Braulio Fernandez y José Muñoz Enrilez como autores responsables de un delito consumado de adhesión a la rebelión: a los carabineros Manuel Rodriguez Garcia y Joaquin Garcia Pelaez a la pena de RECLUSION PERPETUA como autores responsables del mismo delito de adhesión a la rebelión con las accesorias de expulsión de las filas del Ejército con la pérdida de todos los derechos adquiridos en él, interdicción civil e inhabilitación absoluta, debiendo por lo que a su responsabilidad civil afecte estarse a lo dispuesto en el artº 8º del Decreto Ley de 10 de enero último; a la pena de SEIS AÑOS de prisión militar correccional al Capitán de Carabineros D. Juan Ripoll Oliver como autor responsable de un delito consumado de negligencia, con la accesorias de separación del servicio; a la pena de DOS AÑOS de prisión militar correccional al alférez de Carabineros D. Zacarias Gimeno Briones como responsable tambien de un delito consumado de negligencia, con la accesorias de suspensión de empleo, haciendo abono a todos los condenados a penas de privación de libertad del total de la prisión preventiva que hubieren sufrido a las resultas de la citada causa, sin por lo que los dos ultimamente citados corresponda haya lugar a hacer declaración de responsabilidades civiles: y ABSOLVEMOS libremente a los procesados carabineros Hermenegildo Estrens Lucas y Gines Morenilla Morales y radio-telegrafistas D. Eugenio Losada Fiol y D. Julian Conesa Lopez por no aparecer elementos de prueba bastantes para estimarlos autores responsables de delito alguno”.

Posteriorment, l'auditor de guerra, és a dir, la figura jurídica que ratificava, o no, les sentències dels Consells de guerra, va emetre un informe en el qual explicava que la sentència era absolutament ajustada a dret (cal demanar-se de quin dret parlava) i, a més a més, qualificava com a “rebelión” el fet de no plegar-se als dictàmens del “Movimiento Nacional” sobre el qual ja a cap persona mínimament informa li pot caber cap dubte, en l'actualitat, que fou un cop d'estat contra un govern legítimament constituït. Això no obstant, l'auditor afegeix opinions pròpies (tampoc cal insistir en el fet que la justícia intenta, sempre, opinar sobre els fets, perquè de tots és sabut que l'opinió és de caràcter exclusivament subjectiu) que no apareixien a cap dels testimonis de la causa, ni dels carrabiners, ni dels militars que ocuparen l'estació de ràdio. Simplement, l'auditor, en un exercici d'exaltació del “movimiento”, va mentir quan va qualificar Lizasoain com un heroi que va caure assassinat en una emboscada i, a partir d'aquesta mentida, es va construir una creu que arriba fins a l'actualitat. Les seves paraules, recollides dins la causa, varen ser:

“Por la trascendencia que tuvo la muerte de este Oficial, vilmente asesinado en una emboscada...”.

Ni va tenir cap transcendència el fet, més enllà del seu cercle més íntim i fanàtic, ni l'assassinaren, ni molt menys va caure víctima d'una emboscada.

Com ja s'ha dit, davallava, pistola en mà, i es va topar amb els carrabiners. Va lluitar amb ells, va intentar desarmar, per la força, a personal militar (és sabuda la insistència en què un militar mai pot amollar la seva arma i, molt menys, entregar-la a una altra persona), no es va identificar i va morir durant la brega. Res més. La seva irresponsabilitat, i el seu fanatisme el portaren a un final tràgic. Cap altre factor.

El 10 de setembre de 1938, Joan Brunet, dona de José Muñoz Enrile, va enviar una carta al comandament militar en la qual pregava que li deixassin visitar el seu home amb més freqüència perquè, fins aleshores, només li havien deixant veure'l cada tres o quatre mesos. No va obtenir cap resposta fins el 14 d'octubre del mateix any. Aquell mateix dia, el jute Pascual Bauzá va ordenar l'execució del sergent Manuel Braulio Hernández i el caporal abans indicat a les sis de la matinada del dia 15. En el mateix ofici, autoritzava que la pobre dona pogués veure el seu home durant l'execució (pot haver-hi alguna cosa més cruel?): *“autorizándose la comunicacion de la solicitante y sus hijos con el condenado en los momentos de la ejecución”*.

A les sis i mitja del matí del dia 15 d'octubre de 1938, Manuel Braulio Hernández i José Muñoz Enrile havien caigut davant l'escamot d'execució.

Molts mesos abans, el 10 de novembre de 1936, havien afusellat al castell de Sant Carles José Gil Romera, autor dels trets que acabaren amb la vida de Lizasoain. El tribunal va admetre que el carrabiner havia ordenat al colpisata, que anava armat, que s'aturés i que aquest, enlloc de fer-ho, el va encanonar i el va amenaçar. Ara bé, en cap moment varen voler tenir en compte que, de la pistola de Lizasoain hi mancaven quatre bales i que els seus mateixos companys Francisco Gómez Jordana i Julio Redondo així ho varen declarar, i admetre, davant el tribunal. No valoraren tampoc les ordres que tenia el carrabiner d'impedir que qualsevol persona pogués atracar-se a l'estació de ràdio²⁵. Per tant, tampoc varen voler valorar que el que feia aquell home era protegir la ràdio i defensar-se d'una agressió. L'afusellaren.

Però, l'abast de la venjança per la mort de Lizasoain encara va abastar varis homes més.

Tot i que l'autòpsia demostrava ben a les clares que tenia dos impactes de bala provinents d'un Mauser, el de José Gil Romera, la versió oficial es va dirigir cap al veí de Sóller Josep Marín, *Llisteret*, a qui acusaren de ser qui havia mort el tinent i amagar-se després per les muntanyes.²⁶

La mort de Lizasoain motivà també la detenció i posterior afusellament de Bernat Marquès, afiliat a Esquerra Republicana de Sóller. El jutjaren el 1937 i, entre d'altres coses la'cusaren de comentar a una tertúlia a Sóller que els carrabiners havien fet bé de resistir-se a l'intent d'ocupació de La Muleta, perquè els oficials facciosos s'havien presentat sense identificar-se ni res.

²⁵ Causa 16/36 bis. Declaracions dels oficials Francisco Gómez Jordana i Julio Redondo. Arxiu memòria de Mallorca. <http://www.toteslescauses.cat>

²⁶ QUETGLAS, Antoni.- *Sóller, la desfeta de la burgesia progressista*, pàg. 108.

Quasi coincidint amb les execucions de Manuel Braulio i José Muñoz, la secció femenina de Sóller va iniciar una subscripció popular per construir una creu en el mateix indret en que va morir Lizasoain. L'obra va ser encarregada a l'escultor sollerí Joan Alcover Real, i allà continua, amb una inscripció que, any rere any, cada vegada que algú s'hi atura i la llegeix, recorda que va haver-hi uns assassins que mataren aquest home: *Don Francisco Javier Lizasoain Muguero. Teniente de Caballeria. Murió por España, alevosamente asesinado en este lugar...*”.

CONCLUSIONS

1. Els Carrabiners de Sóller reberen un telegrama en què el Tinent Coronel de la Comandància que els ordenava que només havien de fer cas a les ordres escrites que els enviés ell mateix o el comandant militar de les Illes: *“No cumplimente más ordenes que las que reciba de esta Comandancia o del Comandante Militar de esta islas”*.

2. Els “Jinetes de Alcalá” acompanyats d'altres oficials colpistes decidiren anar a ocupar l'estació de ràdio de Muleta sense avisar el comandament militar de Sóller. Per tant, ni el capità dels carrabiners ni cap dels homes a les seves ordres sabien res del que estava passant a l'estació de ràdio.

3. Els carrabiners varen ser lleials, honests i coherents quan declararen que l'únic govern legítim, per a tots ells, era el de Madrid. Fets absolutament incontestables en l'actualitat.

4. El tinent Lizasoain anava per la carretera amb la pistola amb la mà. Va escridassar i amenaçar el carrabiner que es va atrevir a ordenar-li que s'aturés. El va atacar i lluitaren perquè li volia prendre l'arma. Com a conseqüència de la lluita, va rebre dos trets al pit. Ambdós homes es toparen dins un revolt. Per tant, ningú el va estar esperant, ni tampoc l'assassinaren vilment. Va morir víctima d'uns fets que ell mateix va provocar.

5. Hores abans, a la plaça de Cort, dos falangistes resultaren morts per un enfrontament entre ells mateixos. D'aquestes morts estúpides n'acusaren bona part de ciutadans sobre els quals va caure una ombra de sospita.

6. Els militars i falangistes no estaven disposats a què la mateixa història es repetís a Sóller.

7. El Consell de guerra, tal i com es pot llegir a la sentència que s'adjunta, no va voler tenir en compte cap dels arguments que estaven documentalment i amb testimonis demostrats.

8. La conseqüència del cop d'estat i de la irresponsabilitat dels militars que ocuparen l'estació de Muleta (lamentablement, no pot rebre altra qualificació quan no només eren militars revoltats, sinó que ocuparen l'estació d'amagat dels carrabiners que tenien la missió de defensar Sóller de possibles aldarulls) varen ser cinc morts i quatre empresonaments duríssims.

El resultat final de tot això ha consistit a perpetuar la memòria de Lizasoain en una creu que qualifica d'assassins tots aquells homes que no feren més que defensar allò que pensaven que era legítim i honest.

Pot permetre's una institució pública continuar amb una situació que no respecte el bon nom de tots aquells homes, que continua ferint les seves famílies? Pot una institució persistir en la mentida que és aquesta creu?

La Llei 52/2007, anomenada de la Memòria històrica, a l'article 3, apartat 1, determina la il·legitimitat dels tribunals, així com de les seves sentències:

- 1. Es declara la il·legitimitat dels tribunals, jurats i qualssevol altres òrgans penals o administratius que, durant la Guerra Civil, s'hagin constituït per a imposar, per motius polítics, ideològics o de creença religiosa, condemes o sancions de caràcter personal, així com l'ade les seves resolucions.*

Igualment, a l'article 15, referit a símbols i monuments públics, determina quins s'han d'eliminar i n'extreu tots aquells que siguin de record privat o tenguin determinants valors artístics:

Article 15. Símbols i monuments públics.

- 1. Les administracions públiques, en l'exercici de les seves competències, prendran les mesures oportunes per a la retirada d'escuts, insígnies, plaques i altres objectes o mencions commemoratives d'exaltació, personal o col·lectiva, de la sublevació militar, de la Guerra Civil i de la repressió de la Dictadura. Entre aquestes mesures podrà incloure's la retirada de subvencions o ajudes públiques.*
- 2. El que preveu l'apartat anterior no serà aplicable quan les mencions siguin d'estricta record privat, sense exaltació dels enfrontats, o quan concorrin raons artístiques, arquitectòniques o artistico-religioses protegides per la llei.*

Podem dir que no n'és el cas:

1. La creu no va aparèixer per un finançament privat, sinó per una subscripció popular "dirigida" per la Secció Femenina.
2. No fa referència a cap circumstància certa, sinó que perpetua una mentida sustentada en la irresponsabilitat d'aquell que té el nom a la placa.
3. Díficilment, i respectant la figura del seu escultor, pot considerar-se com una obra d'art. Tan sols és una creu normal i corrent amb una inscripció.
4. No es tracta, tampoc, d'una obra protegida per la llei.
5. Persegueix l'exaltació d'un militar revoltat.

Així doncs, no hi ha cap raó que justifiqui que aquesta creu commemorativa continuï dempeus.

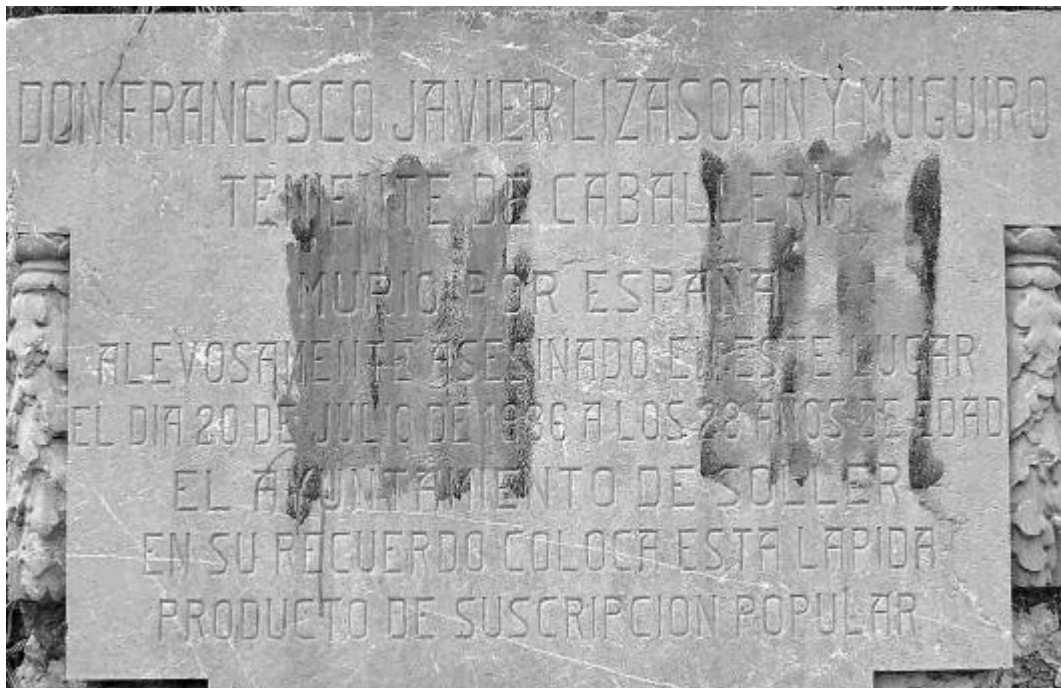
APÈNDIX

L'actual Plaça de Santa Catalina, de Palma, va ser coneguda durant molts anys com a "Plaza Jinetes de Alcalá" i, al bell mig, hi tenia una escultura enorme (veure la imatge) en record d'aquells oficials colpistes que, com ja s'ha pogut llegir a les pàgines anteriors, també estaren implicats en els fets de Sóller. L'Ajuntament de la ciutat així ho havia acordat l'any 1941.

Segons el catàleg de Patrimoni de l'Ajuntament de Palma, aquell monòlit no tenia cap grau de protecció patrimonial. Així, fa un parell d'anys, el consistori palmesà, tenint en compte les consideracions de Memòria de Mallorca, la llei de la Memòria Històrica així com el preàmbul de la Llei de Patrimoni 16/1985, va eliminar el monument d'exaltació franquista i va canviar el nom a la plaça recuperant l'original.

Tant la creu del Port de Sóller, com la plaça de Santa Catalina de Palma, serviren per homenatjar la figura d'uns militars deslleials i colpistes, l'actuació dels quals va provocar un patiment injustificat, injustificable i innecessari al poble de Mallorca. La seva pervivència recorda, contínuament i directament, a un conjunt de famílies de l'illa que en aquella guerra va haver-hi vencedors i vençuts i que, per aquests darrers, la pau encara no és possible.

Memòria de Mallorca, maig de 2013

Realment pot considerar-se una obra d'art, un símbol del qual algú pot estar-ne orgullós?

Apèndix fotogràfic

Plaça de Santa Catalina
Monòlit Jinetes de Alcalá

LA U

SUSCRIPCIÓN: Un mes 5'00 Ptas
Número suelto 0'25 »

Jueves 17 de Junio de 1943

EDITORIAL

Jinetes de Alcalá

Feliz iniciativa de nuestro Ayuntamiento fué la de imponer el nombre de "Jinetes de Alcalá" a una plaza palmesana. Noble homenaje el que a aquellos valientes se ha tributado. Al levantar en ella un obelisco que perpetúe la memoria de sus hechos en Mallorca, cuando estalló el Movimiento Nacional, en que las esencias de España, representadas por las vivas virtudes de la raza y encarnadas en cuerpos de héroe, de predicador y de mártir, reclamaron de nuevo toda su prestantia y exigieron de los actuales hijos de la Patria la veneración profunda a un pasado de gloria y una mirada de aliento hacia un porvenir de grandeza.

A aquellos jinetes de Alcalá, a quienes su gesto de formidable reivindicación de un españolismo acendrado colocó frente al gobierno republicano que vengó su agravio con la prisión y el destierro, podemos considerarlos como un símbolo de la unión intensa e indestructible entre la Península y nuestra tierra isleña. Ellos, procedentes del mismo corazón de España, actuaron en las filas de los soldados nuestros, de nuestros voluntarios, de los patriotas que en Mallorca lanzaron el grito de liberación para el país.

La Última Hora. 17 de juny de 1941. Fotografia del Diari de Balears.

José Muñoz Enrile, caporal dels carrabiners, afusellat a Illetes pels fets de Muleta.

BIBLIOGRAFIA

DELGADO MUÑOZ, Josep.- *Relat dels fets ocorreguts als carrabiners del Port de Sóller els dies 19 i 20 de juliol de 1936. La història d'una repressió que perdura.* Jornades d'Estudis Locals de Sóller.

ISERN RAMIS, Marçal.- *Monument als Jinetes de Alcalá. Símbol de la Victòria.* Associació Memòria de Mallorca.

MASSOT i MUNTANER, Josep.- *El desembarcament de Bayo a Mallorca.*

MASSOT i MUNTANER, Josep.- *Aportacions a la història de la guerra civil a Mallorca.*

MEMÒRIA DE MALLORCA. Arxiu Causes judicials.
<http://www.toteslescauses.cat>

VV.AA.- Memòria civil. *La mort de Joan Barberà.* Núm. 10, Balears, 9 de març de 1986.